

ва. Стога је против тога да се на пример, јавна служба, општи интерес или јавна власт узимају као основ посебности правила управног права. Р. је противник и правног егзистенцијализма који је против сваког покушаја синтезе и систематизације. По његовом мишљењу скоро сва правила француског управног права одступају од правила приватног права али та одступања не иду само у прилог већих овлашћења управе како се то уврежило у досадашњој теорији француског управног права. Ова одступања могу и ограничавати слободу делатности управе и стога се управи могу стављати на терет и веће обавезе од обавеза које појединци имају на основу општих правила. Ово гледиште проф. Р. је резултат његовог реалистичког посматрања односа и појава у друштву и његове тежње за јасним теориским објашњењима. Познат по свом курсу упоредног управног права као и по многим чланцима у којима критички тежи налажењу решења већ застарелих правила и установа у француском управном праву, проф. Р. је и овом својом књигом дао прилог не само француском управном праву већ и управном праву уопште, јер истиче колико управно право може бити изложено сажето, јасно и разумљиво и да остане у оквирима научног излагања. Он је у овом уџбенику изложио низ сложених питања савременог француског управног права и дао своја одређена гледишта која приказују управно право као одраз подржавања управе праву у коме читавим низом правних средстава грађани могу штитити своја уставом и законом загарантована права.

Д. Ђ. Денковић

Philip Kahn: LA VENTE COMMERCIALE INTERNATIONALE, Paris, 1961, Librairie Sirey, 465 pp.

Нова „Библиотека трговачког права“, под стручним руковођењем Р. Уена (R. Houin), професора трговачког права на Правном факултету у Паризу, представља користан и значајан допринос проучавању теорије и праксе трговачког права, и то не само у Француској него у светским размерама. У оквиру ове библиотеке објављена су следећа дела: Cl. Heurteux: *L'information des Actionnaires et des Epargnants; Les Grands Arrêts de la Jurisprudence Commerciale*; Cl. Berr: *L'Exercice du pouvoir dans les sociétés commerciales*.

Дело Филипа Кана, посвећено међународној трговачкој купопродаји заслужује, да буде забележено и у нас. И то углавном са два разлога. Прво, с обзиром на концепцију аутора у погледу извора и правила која регулишу међународну трговачку купопродају, и друго, с обзиром на садржинско приказивање уговора о међународној трговачкој купопродаји, са свим правним питањима и проблемима које она изазива. Ако прво може бити предмет извесних приговора са наше стране, друго свакако заслужује велико признање аутору за његов обиман рад и веома користан материјал који нам његова студија пружа.

Аутор полази од концепције да су правила која регулишу и по којима се обавља међународна трговачка купопродаја ван области државног регулисања, да су она анационална. Извори ових правила су типски уговори, општи услови продаје, обичаји и правила која су се кристалисала кроз међународну арбитражну праксу.

Међународно друштво продаваца и купаца створило је за своје потребе једно „вандржавно право“ чији су извор поменути типски уговори, обичаји и арбитражна пракса, своје органе за његову примену — међународне арбитраже, и своје санкције професионалног а не правног карактера, али зато ништа мање значајне. Из изложеног произилази да свако ко жели да учествује у међународној размени роба и услуга треба да се

придржава правила овог неконституисаног, али због тога фактички ништа мање хомогеног друштва. Оно је изван домашаја држава, мада су сви његови чланови држављани неке државе и имају седиште у једној држави. Управо ова територијална и држављанска веза омогућила је да државе, доносећи акте који се тичу њене спољне трговине а који дерогирају међународно професионално право, односно поједина његова правила, приморају своје држављане, чланове „међународног друштва“ да им се повинују и извршавају. Стога аутор на једном месту и каже: „Колико год да је велика независност међународног друштва продаваца и купаца, она не може бити потпуна и сукобљава се са постојањем „друштвом држава“ које је врло љубоморно због његове садашње супрематије“. „Али, наставља аутор, интервенција државе не изгледа да произилази из принципијалног непријатељства које би иначе нужно водило прописивању повезаног и сложеног система забрана већ пре из практичних потреба“ (с. 229). Ова ограничења аутономије међународног друштва продаваца и купаца државе врше, по аутору, на три начина: 1) прописима о регулисању сукоба закона, 2) учешћем државе у међународно друштво продаваца и купаца и 3) административним регулисањем међународне трговачке купопродаје. Друга половина књиге посвећна је овим питањима и оцени њиховог места и значаја у међународној трговачкој купопродаји.

Са оваквом концепцијом аутора не бисмо се могли сложити. И то би био једини приговор овој иначе одлично написаној и документованој књизи. Наши приговори су како теориског карактера, тако и друштвено-политичка оцена ситуације како нам је приказује аутор.

У својим поставкама аутор је као што смо рекли, пошао од поставке да су учесници у међународној трговачкој купопродаји, с обзиром на њихов карактер учесника на међународном тржишту, независни у својим актима од њиховог, па самим тим и било ког националног права и да тако ослобођени они могу да стварају своје право, прилагођено њиховим потребама и укусу. С друге стране, у данашњим условима све већих мешања и заинтересованости државе за регулисање економских, па и спољнотрговинских односа, — да не говоримо о социјалистичким државама где је ова заинтересованост потпуна — доводи учеснике међународног робног промета у ситуацију да се „правдају“ пред својом државом, наводећи да међународно друштво трговаца захтева придржавање од њега прописаних правила и да је санкција њиховог непридржавања немогућност учествовања на међународном тржишту, што је за сваку државу довољан разлог (економски) да пред тим аргументом попусти.

Неоспорно да огромна економска снага међународног капитала и овде детерминише однос међународног друштва продаваца и купаца и појединих држава. Аутор је несумњиво био импресиониран овом снагом, кад ју је кроз своја истраживања сагледао, и зато је без двоумљења дао превагу међународном друштву продаваца и купаца. Штавише, он у закључку и каже: „Може се тврдити да је тенденција у смислу једне све веће, све потпуније, све шире аутономије разних области међународног пословног света“.

Нама се не чини да ствари тако стоје а најмање у перспективи њиховог даљег развоја.

Могућност странака да самостално регулишу свој уговорни однос позната је и призната било да је у питању купопродајни уговор унутрашњег карактера, било уговор који садржи елемент иностраности. У првом случају реч је о слободи уговарања, у другом о аутономији воље странака и слободи уговарања. На унутрашњем, националном плану слобода уговарања трпи већа ограничења (повећање броја императивних норми, примена националног *ordre public*, утицај административних аката, итд.). С тим у вези, да се и економско-политички изразимо, моћ националног капитала се смањује. Мањи капитал пристаје на компромис и подвргава се ограничењима а већи бежи у сфере где држава још не може да га достигне, мада га већ и данас озбиљно угрожава, — у клуб Кановог „међународ-

ног друштва продаваца и купаца“. Одавде он пружа последњи отпор сада већ заједничком интервенционизму држава, тим слабији што све већи број његових чланова, оставши у националним оквирима, мора да се подвргава прописима своје државе, супротним правилима међународног друштва.

Кратак поглед на ова кретања мислимо да је био користан да покаже који су прави разлози извесних правних појава, теориских концепција и ставова о овим питањима.

На међународном плану слобода уговарања се изражава кроз аутономију воље странака (која у себи укључује и првобитну слободу уговарања). Приликом закључења једног међународног трговачког купопродајног уговора, странке могу аутономно одредити право које ће бити надлежно за регулисање њиховог односа. Поставља се питање да ли странке могу да регулишу свој уговор тако да предвиде да ни једно национално право неће бити надлежно за регулисање њиховог односа. Оне могу да га не предвиде; ту су судија или арбитар да га одреде, али, по опште прихваћеном становишту, оне не могу да га искључе. И најшира аутономија воље странака, призната од француске судске праксе, не дозвољава ово. У једној пресуди Касационог суда од 21 јуна 1950 први пут је изричито потврђено „да је сваки међународни уговор нужно везан за закон једне државе [...]“. Но ова нужност везивања за једно национално право је условна: потребно је да суд једне државе буде прозван да пружи заштиту или изврши арбитражну пресуду, па да дође до примене овог принципа. Иначе, ако све, па и регулисање спора, остане у односима уговорача, онда њихов уговор, или професионално састављен уговор (типски уговор и општи услови) коме је један уговорач приступио или су га оба усвојила, не мора бити везан за национално право и у том смислу сви ти акти сачињавају аутономно право међународног друштва продаваца и купаца. Но странке по правилу регулишу свој уговорни однос одређујући надлежно национално право. Сам аутор констатује: „Углавном се претпоставља да странке никад не мисле да прецизирају у њиховом уговору који национални закон ће имати да га регулише. Ово је било тачно пре педесет година, но то је све мање и мање тачно у нашој епохи“ (с. 252). — Ово одређивање националног права односно нужно везивање за њега не значи да странке не могу свој однос до танчина регулисати, било самостално, било усвајањем готових образаца уговора. Овде опет слобода уговарања странака има своје пуно место. Уколико не дође до спора, што је правило, странке самостално регулишу свој уговорни однос, без обавезе позивања и примене одређених националних диспозитивних правила, а најчешће управо применом правила формулисаних од професионалног удружења под које потпадају с обзиром на робу која је предмет уговора. Но и у овом случају не сме се пренебрегнути (што је аутор несвесно учинио) да странке и овакво уговарање врше на основу националних (државних) позитивних правних правила о аутономији воље странака. Ако пак дође до спора, онда надлежни суд утврђује да ли су странке одредиле, изричито или прећутно, надлежно право, па ако то нису учиниле, он то чини на основу закона утврђених критеријума. Исто тако он процењује да ли су одредбе уговора у сагласности са одређеним надлежним правним поретком, као и са *lex fori*. Ако су оне противне нормама тих права, и у делу у којем су, онда су такве уговорне одредбе ништаве уколико би њихова ваљаност била противна „међународном“ јавном поретку. У таквом случају врши се ограничење слободе уговарања, иначе признате принципом аутономије воље странака, и то позивајући се не на национални јавни поредак (као што је то случај у унутрашњем праву) већ на међународни јавни поредак који је по својој садржини доста блажи.

Из свега изложеног мислимо да произилази да, маколико били економски, а тиме и политички, моћни они чији су интереси у питању када се мери однос међународног друштва трговаца — држава, ипак су државне норме те које по правилу регулишу уговорне односе међународне трговачке купопродаје, маколико да је на појединим местима путем ових норми остављена слобода уговорним партнерима да сами регулишу свој однос.

А ова слобода је израз било опортунитета, било компромиса, било одређених слабости. Најбољи доказ овога су разни степени ограничења аутономије воље странака у међународном уговорном приватном праву, предвиђена у појединим државама. Стога мислимо да и цела конструкција аутора не стоји, посебно с обзиром на његове теориске поставке и објашњења. Може се и прихватити да се прво изложе правила тзв. аутономног права међународног друштва продаваца и купаца у погледу регулисања појединих елемената и фаза међународног купопродајног уговора, па тек затим посредни и непосредни национални прописи који такође регулишу ову купопродају. Но ниуком случају не можемо се сложити да је ово прво нешто самостално, независно и изван другог, које по аутору има само улогу једног коректива, као резултат државног интервенционизма у спољној трговини. Напротив, прво постоји јер је признато од другог.

Остављајући по страни схватање аутора и место које он даје изворима међународног трговачког права, књига је веома добра. Први део је резултат брижљивог проучавања типских уговора, општих услова продаје, међународних обичаја и међународне арбитражне праксе. У њему су веома конкретно и доста детаљно размотрена готово сва основна питања везана за закључење уговора, дејство уговора, извршење уговора и уговорну одговорност. Посебно се истичу делови који говоре о радњама које претходе закључењу уговора, о контроли испоруке и о цени. Други део садржи тзв. ограничења аутономије међународног друштва продаваца и купаца. Прва глава садржи правила о сукобу закона (Француска, СССР, Енглеска), са посебним освртом на начине одређивања надлежног националног закона у појединим типским уговорима и општим условима продаје. Друга глава посвећена је питању учешћа државе у међународној размени, било директно било преко посебно за то образованих субјеката — државних предузећа. Посебно је размотрено питање имунитета и применљивог права када је један уговорни партнер држава. Трећа глава је посвећена административном регулисању међународне трговачке купопродаје. Аутор је изабрао француско и пољско право, па је приказао њихову организацију вина, њихове функције), као и дејство спољнотрговинског административног режима на закључење и извршење спољнотрговинских уговора. — У прилогу су на 70 страница дати текстови разних типских уговора, општих услова продаје, као и Униформног закона (Римски пројект), правила СЕВ и Хашка конвенција о закону применљивом на међународну купопродају телесних покретних ствари.

У сваком погледу ово је технички веома садржајна и добра опремљена књига, а за практичаре и посебно корисна, јер се у веома добро распоређеном материјалу могу врло лако сналазити и доћи до веома корисних података.

Добросав Митровић

Brian Chapman: THE PROFESSION OF GOVERNMENT — THE PUBLIC SERVICE IN EUROPE. Ruskin House, London, 1959, George Allen & Unwin Ltd, 352 pp.

Некад су дела са оваквом темом носила наслов вештина управљања. То је било још у доба када је Макијавели о политици говорио као о вештини владања људима, а камералисти објављивали књиге под називом вештина полиције, итд. У данашњем друштву привремене, а изразите професионализације, друштву људи од каријере, како га је назвао Ф. М. Маркс, чак и у политици све мање има места за аматеризам. Зато није случајно Лепавски (А. Lepawsky) у својој књизи *Administration* ставио поднаслов „Вештина и наука.“